

Ferdo Kozak:

Hlapec.

I.

Nedeljsko nebo se je smejalo v pomladanski razkošnosti. Njive so lile kakor temnorjavi valovi s strmih reber v dolino in se gnetle krog male vasice. Komaj vidna, mehka meglica je puhtela iz svežih brazd in se polahno razlegla nad blatnimi jarki in brstičimi gozdovi.

Andrej je stopil po vasi parkrat gor in dol. V duši mu je vriskalo in pelo, kakor da je mladost kanila v srce. Nehote je skrčil udelane roke v pesti, ogromna pleča so se mu napela, lica je spreletela rdečica.

„Aha! A-a! Vendar, vendar . . !“

Bil je vesel, kakor otrok sred zelene trate, čeprav so se že srebrne nitke pomalem belile med gostimi, črnimi lasmi. Pa kaj je šop sivih las, ko se kadijo travniki in se belijo lesovi, ko je vzduh kakor nasičen s sladkim, mastnim vinom! Zima je že davno za deveto goro.

Andrej je krenil s ceste prek gospodarjevih polj. Zemlja se je vsa prožna vdajala pod njegovimi koraki. Pri kozolcu je srečal gospodarja.

„Kam, Andrej?“

„V krčmo sem mislil, pa me nič ne žeja.“

„Kaj bi se po nepotrebnem nalival. Prav imaš! Ti si še edini, ki malo poskrbiš za hišo.“

„Dobro se obeta letos; zemlja je kakor testo.“

„Bo že, bo že, Andrej. Kje so pa otroci?“

„Na vrtu se igrajo.“

„Pa pojdi, greva domov. Dam ti požirek domačega.“

Andrej je sledil gospodarju in mislil na njegove otroke.

Pet jih je bilo. Dva sta že odrasla, a trije so bili še mali, nedolžni razposajenčki. Kadar so ga uzrli, so mu pritekli naproti in se ga oklenili. Posebno Jakec, mali Jakec, tisti debeli fantiček s kodrolaso glavico in razigranimi očki! Nikogar ni Andrej bolj ljubil, kakor Jakca. Večkrat si ga je posadil na kolena in mu gledal v oči.

„No, le poskusi, če vzdržiš!“

In Andrejev pogled se je vsesal in obtičal. Skušal se ni z njim, kaj bi mučil tako nedolžnega fantička! Rad ga je imel, ker so bile njegove oči lako lepe, tako jasno modre, kakor nebo, kadar je ležal na vrtu in strmel vanj. A ljudje so hudobni in njih jeziki so

kakor netopirji, ki se obregnejo ob vsakega. Andrej jih ni opazoval, a za hrbtom so se mu posmehovali in kazali na čelo. Da bi bil Andrej norec, ker ima rad otroke? To vendar ni noben greh. In koliko govorjenja je bilo pred leti, ko se je Jakec rodil. Andrej je hodil po vrtu z malim kričačem v naročju, prepeval in se zadovoljno smehljaj. Vaščani so pa postajali ob plotu in se skrivaj podrezavali.

„Glej norca! Kako poje!“

„Škoda, da sam nima otrok. Pojedel bi jih same ljubezni.“

„V mesto naj gre za pestunjo!“

„Zakaj ni ženska. Gotovo bi bil najvzornejša mati na svetu...“

Andrej jih ni slišal. Hodil je med drevjem, pel in odganjal sitne muhe.

Leta so minevala, Jakec je rasel. Oprijel se je starega Andreja, kakor trta količka, čim starejši je bil, tem bolj ga je potreboval. Zdaj je bil čas piščalk, in Andrej je znal tako medne urezati, s tako polnim glasom. Zdaj mu je rezljal pipice iz želoda, zdaj zopet ga je učil plesti košare iz travnih bilk. Ostala sta prijatelja, čeprav je bil Jakec že v prvem razredu in štel celih šest let.

Bili so pa časih dnevi, redki sicer, a bili so, ko je Andrej zamišljen sedel pri peči in se ves žalosten sklanjal nad spečim Jakcem.

Kje ste leta mladosti, ve zlata, jasna leta! Kesanje obleži v duši kakor črna senca in se ne da umoriti. Zakaj ste zbežala mimo kakor sanje, da vas je komaj zaslutila sveža duša. Oči so se kopale v zemlji, roke so oprijemale plug in niso imele časa, da bi vas zgrabile in pridržale. Gospodarjeva zemlja! Obdelana hoče biti, razorana, posejana in če jo prezreš, se ti zdi, da v nočnem vetru vzdihuje nad nepoštenostjo in očita ukraden zaslužek. Solnce drsi in drsi, hitro kane v zaton kakor goreča kaplja; dan je kratek, za delo prekratek. In na večer se ne meni trudno telo za fantovske pesmi. Jutri je treba zarana vstati in iti na delo. Kdo bi tratil čas spanja s petjem! Tako ugašajo leta, hrbet se upogne, roke otrde, srce se postara.

Kje ste leta mladosti! V neprestanem delu za tujo zemljo je shladnela kri, — komaj, komaj čuten spomin se dotakne duše z ozarjeno perotjo. Vas v živem sijaju poletnega solnca, trate kakor zeleni plameni. Drobna stezica leze med polji kakor kača, po stezi stopica deklet s cvetočim licem in črnimi, sladkimi očmi. Kaj bi tisto, Andrej! Glej, na samoti sred zelenja čepi razpala bajta kakor sitna starka, z očmi ti sili v delo. Kaj deklet s sladkimi očmi, kaj tisto mehko valovanje v duši! Oj ti črna, čmerikava bajta! —

In Andrej strmi v zardeli Jakčev obrazek in misli in težko mu je pri srcu.

Na vrtu so se valjali otroci, kakor bi se kopali v odganjajoči travi.

„Hoj, Jakec!“

Andrej se je zleknil na tla in oponašal kokoš. Štiriletna Micika se mu je ovila krog vratu s svojimi debelimi ročicami.

„Zadušiš me, Micika, resnično me zadušiš.“

Prijel jo je in povalil po tleh. Otroci so zavriskali in zaploskali; Jakec pa je sedel ob strani in si grizel nohte.

„Kaj pa ti danes, Jakec? Ali si lačen, da ješ prste?“

„Tiho bodi!“

„No, menda ni tako hudo, pojdi k meni!“

„Nočem, po gnoju smrdiš.“

„Jakec!“ je posvarila Krčonovka.

„Pustite ga, mati, saj otrok ne ve, kaj govori. Pojdi, Jakec, povem ti kaj o Veliki noči.“

„Ali bo kmalu?“

„Čez tri tedne.“

Jakec je sedel k Andreju, a njegov obraz se ni razjasnil. Kakor bi slutnja nevihte ležala nad goro, take so bile njegove oči.

„Takrat, Jakec, ko utihnejo zvonovi, se prično prazniki. Lepo je tiste dni in solnce sije. Veš, solnce mora sijati, trava mora biti zelena, da je videti, kakor bi si prazničen plašč ogrnil svet. In potem zapoje zvonovi, procesija pojde skozi vas, ej Jakec, procesija! Rdeča bandera vihrajo v zraku in zvonovi pojo. Veš, midva pojdeva v par. Pri cerkvi te počakam, da reko: Glej Jakca, sam je prišel, čisto sam. Oče ti kupijo novo obleko za tisti dan in desetico dobiš za sekanje. V žepe si natlačiš pirhe . . . tiste živordeče pirhe, ki so kakor kaplje krvi, če jih streseš na travo.“

Andrej je dvignil Jakca na rame in zdirjal po vrtu.

Modrikaste sence so se polagoma razpredle nad travniki in se strnile nad vrhovi dreves. Mir je lil izpod njih in ne šum, ne beseda ni trgala tišine večernih mrakov.

II.

„Kam zreš, Andrej?“

„Nič.“

„Žalost ti kremži lica.“

O da, žalost je žrla Andrejevo dušo, tista temna žalost, ki vzbuja strah pred smrtjo, ki se zagriže v srce in vlije v žile nemoč.

Kakor v sanjah se ti zdi, da si slab, izmučen do smrti, prikovan na mesto, dočim ti pred očmi ugrabljajo koščene roke ljubljeno bitje. Zdaj, zdaj ga odneso daleč proč, da ga ne vidiš nikoli več.

Andrej je zlezal s plota in stopil v hišo. Na klopi v veži je čepela Krčonovka in jokala. Tesnoba mu je objela srce.

„Še včeraj sva se lovila in smejala, danes pa leži kakor mrtev.“

„Meni se je takoj zdelo, da mu nekaj manjka. Ves dan je bil siten in nepotrpežljiv,“ je vzdihnila Krčonovka in potok solza se ji je vлил po izsušenih licih.

„Oj Jakec, ubogi Jakec!“, je stokal Andrej in si kakor v zadregi gladil lase.

V sobi pa je ležal Jakec in se premetaval sem in tja. Lica so mu gorela v vročici, z rokami je grabil odejo in mižal. Še včeraj je bil zdrav, razen da je čutil proti večeru trdnost v rokah in nogah, Ponoči pa ga je zgrabilo kakor zlobna senca in mu razžgalo telo.

Jasen dan se je razmahnil nad dolino v vsem sijaju, trepetu in petju, nad Krčonovo hišo pa je ležalo kakor kos noči, ki ga ni mogel razgristi plamen solnčnih žarkov. Domači so hodili s povešenimi glavami okrog, delal ni skoro nihče. Otroci so se boječe stiskali v kotu dvorišča in šepetali. Noben preglasen zvok se ni utrnil v tišino, ki je morila dan. Andrej je taval po vrtu kakor pijan, dokler se ni zleknil za skednjem v travo.

Tako je prešel dan, tako je zasnula noč. — Pa je prhutnil čez hrib ptič in zasekal svoj kljun v žametasto temo. Kri je obrizgnila nebo in v počasnih kapljah zdrsula luči v objem. Polja so se oplaknila v kristalni rosi, drevje se je otreslo nočnih tančic in narava je vzbočila svoje kipeče grudi solncu v poljub.

Jakec se je zavedel.

„Andrej!“

Krčon je poskočil in zaklical v kuhinjo.

„Pojdi noter, Andrej, Jakec te kliče!“

V trenutku je bila izba polna. Krčonka in otroci so ostali pri vnožju, Andrej je pa stopil bliže in položil svojo težko roko na Jakcovo glavo.

„Kaj pa je?“

„Ali bo kmalu Velika noč?“

„Seveda bo, le miren bodi. Do takrat ozdraviš . . .“

„Ali bo lepa procesija?“

„Hej, ne moreš misliti! Vsi gospodje pojdejo pod nebom in preko vseh polj pojdejo . . .“

„Pokaži, kako bo!

„Ne morem, Jakec; nisem mašnik in tudi obleke nimam.“

„Pokaži!“ Jakec je zaihtel in velike solze so mu kanile iz
lepih oči.

„No pa bom, samo jokati ne smeš.“

Andrej je šel na dvorišče in premišljeval, kako bi napravil procesijo. Jakec je bolan, treba mu je izpolniti željo, sicer bo žalosten. Oblekel je belo srajco in ovil krog ram rdeč robec. Poklical je otroke in jim dal sveče v roke, Miciki pa zvonec. Mati Krčonka je morala nesti bandero. Tako so šli v hišo, počasi, kakor se spodobi pri tako slovesnem opravilu. Micika je pozvanjala, Andrej je pa polglasno mrmral, kakor bi prepeval svete pesmi. Vsi so se držali na smeh, a vsem je žalost kalila oči. Jakec se je sklonil na postelji kakor zamaknjen. Bolesten smehljaj mu je igral krog ust. Po tretjem obhodu po sobi je Andrej pokleknil pod razpelo v kotu in molil; za Jakca je molil. In vsi so pokleknili, globoko na prsi so sklonili glave in molili.

„O Bog, daj mu živeti! Tako mlad je, tako dober, zakaj bi umrl. Škoda bi ga bilo in božja previdnost bi ne storila prav, ako bi privolila v smrt. Pusti nam ga, o Gospod!“

Andrej se je sklanjal in krčevito sklepal roke.

Jakec ga je dolgo časa gledal s široko razprtimi očmi, potem pa je počasi zdrsnil nazaj na blazine.

„Spi,“ je šepnil oče Krčon.

„Procesija“ je bila takoj na nogah, upihnilo so sveče in tiho odšli iz sobe. Andrej je šel v hlev in legel v slamo.

Če Jakec umre? Kako pusto in prazno bi bilo dvorišče, nekaj mrzlega bi napolnilo ozračje. Saj Bog nima vzroka, da bi vzel tako nežnemu bitju življenje. Zakaj se je pa sploh rodilo? Bolje bi bilo, da ni nikdar zagledal solnca, kakor da ga zapusti v najlepšem cvetju mladosti. Andrej je strmel v pobeljeni strop, v sobi pa je oče Krčon zatisnil oči mrtvemu sinu. Ne molitev, ne prošnja ni pomagala, narava je tirjala dušo in jo iztrgala cvetočemu telesu.

III.

Krčonovim so potekale ure kakor težke sanje. Izzvenel je smeh otrok, potihnile so Andrejeve pesmi.

Ko je držal malo truplo v naročju in odpiral ugasle oči, ni mogel verjeti, kaj se je zgodilo. Posadil si je Jakca v naročje in se smehljajal. „Saj ni mrtev,“ je pravil ljudem in objemal mrzle ročice.

Celo noč je presedel pri postelji in govoril in razlagal — Jakec je ostal isti. Mala, kodrasta glavica je omahovala na to in na ono stran in ostekleneli očki so bulili nekam daleč, daleč v brezmejno praznoto.

Šele takrat, ko je prišel od pogreba domov in spoznal, da Jakca ni več, da je čisto sam tam za hišo, šele takrat se je zavedel. Kakor bi mrzel nož zarezal v prsi, tako ga je pretreslo in brez besed je strmel v zvezdnato nebo.

„Andrej, potolaži se! Večerjat pojdi in pozabi!“

A Andrej je čepel ob zidu in molčal. Njegova duša je trčila ob nekaj silnega, neznanega. Naenkrat se mu je zazdelo, da svet ni tako lep, tako prijazen, ah ne, saj to so bile le sanje! Kaj ne sije sonce le za kratek čas, da mu potem noč izsrka vso jarko luč? In te gore, ta polja! Kakor bi žagnal v brezkončnost prgišče prsti, naj pade kamor hoče. Ljudje so se oklenili drug drugega, strah jih je noči in boga . . . seveda jih je strah. Bojijo se kazni in smrti, bojijo se svoje lastne zemlje. Kako majhni in ubogi rijejo v prsti, da si pribore vsakdanji kruh. Delo je težko, pot lije z obraza, dlani pečejo, v hrbtu žre bolečina kakor črv in življenje je kratko, tako kratko! Samo parkrat prestopiš in pogledaš naokoli, pa že moraš nazaj, odkoder si bil vzet. Kaj bi mislil, Andrej, na tisto dekle s sladkimi očmi, ko pa veš, da mine komaj dober dan in te polože v grob. In dekle bi jokalo . . . Zakaj bi jo žalostil, če ni treba. Kaj tisto kratko veselje! Kratek smeh je, ki se hipoma razmahne v srcu in razpali lica, pa ga že zamori prva skrb . . .

„Andrej, večerjat!“

Andrej premišlja in molči.

„Ne bodi čuden! Saj se še jaz tako ne držim, pa sem njegov oče. Čuj me vendar!“

Andrej ne sliši nič; žalostno mu je pri srcu, ker je vsem zapisana smrt. S prvim hipom življenja si že obsojen, kakor daritev na oltar večnosti, da umreš. Saj končno je vseeno, če te pobere prej ali pozneje . . .

Krčon se je vrnil v kuhinjo in sedel za mizo.

„Ne vem, kaj je z Andrejem. Tako čuden je . . .“

„Da bi se mu le ne zmešalo. Preveč ga je imel rad.“

„Bolj ga je ljubil, kakor mi vsi skupaj.“

Andrej je čepel ob zidu in strmel v nebo. Dolina je zavita v meglo, še gorskih grebenov ni videti v daljavi. Zvezde gorijo z bledim svitom kakor sveče ob mrtvaškem odru. Tupatam se

zaiskrijo, vzplapolajo, utrinek kane v temo. Nebo je črno, skrivnostno, rimska cesta se boči nad vasjo kakor odsev daljne luči na pokojnem jezeru.

Andrej je vstal, upognil glavo in stopil na cesto, ki je medlela v mrakovih.

Življenje nima cilja. Kdo bi se pehal in trpel zato, da umre in da prostor drugim. Zakaj se rodijo otroci? Bolje bi bilo, da nikdar ne ugledajo solnca, da nikdar ne občutijo smeha, ki le brani priznati strah pred bodočnostjo, pred koncem. Zakaj rastejo rože, ko vendar tako kmalu sklonejo glavice in zvenejo. Čemu ti pisani cvetovi, čemu njih sladki vonj. Pridejo, Andrej, minejo, kakor mine vse, ker živi zato, da mine.

Kakor romar je šel skozi noč, poln črne žalosti in samote. Trudnost mu je zapletala noge, oči so iskale pota v temi.

„Kam?“

Vsa vas spi, kočje so kakor grobovi.

Življenje nima cilja . . . mine.

Andrej se je sesedel na travo ob poti. Bolest mu je stisnila grlo, prsi so vzvalovale in zahrople, telo se je streslo. Potok solza je zdrsnil med prsti in se izgubil za rokavi.

Paul Verlaine:

Klavir, ki ga poljublja drobna dlan.

Iz cikla: Ariettes oubliées.

Klavir, ki ga poljublja drobna dlan,
skoz rožnosivkast se večer leskeče;
kot kril golobjih šum, tako lahan
spev star že ves, že truden ves trepeče
opojno, sladkotiho, polboječe
skoz sobo, polno nje, v gasnoči dan.

Srce ti moje bedno, kaj ti je?
Kaj so ti vstale zdaj mameče sanje?
Kaj je hotelo pesmice igranje?
Kaj hotel je izginjajoč refren,
ki v vrtcu zdaj v topeče trepetanje
skoz polodprto okno tiho mre?

Prevel Vojeslav Molè.